

לא רגעי שנת, טבע/ שאול טשרניחובסקי (נערך ע"י ערן קצב ©)

הרעיון המרכזי של השיר:

הרעיון המרכזי של השיר הוא שהטבע אינו מקום שקט ורגוע, אלא מתחוללים בו מאבקים בלתי פוסקים וסערות. ההתבוננות בטבע יכולה ללמד אותנו כי גם בחיים יש מאבקים ורגעים קשים וכמו הטבע שלא נכנע אף פעם גם לנו אסור להיכנע לייאוש, יש להתגבר על המכשולים ולהמשיך לעמוד איתן מול קשיי החיים.

תוכן השיר:

בית א': בית זה פותח במילת השלילה "לא" המרמזת על קונפליקט בין 2 תפיסות עולם - האחת רואה בטבע כמקום של רוגע ושלווה שאליו הולכים כדי להירגע והשנייה רואה בטבע כמקור לעוצמה וזירת מאבקים בלתי פוסקים. המשורר פוסל את הגישה הראשונה ותומך לחלוטין בשנייה. המשורר שולל כל גישה רגשנית המתייחסת אל הטבע כאל עולם של שקט ושלווה וכמקום של בריחה,

במקום זאת הוא רואה בטבע זירת מאבקים מתמדת שיש בה ניגודים קיצוניים, כגון: פסגות, הרים ומעמקי המכרות, בין המדבריות לצל הגשמים, בין החיים למוות, כלומר הטבע הוא זירת מאבקים נצחיים וניגודים בלתי פוסקים. הטבע הוא מקום של קרבות.

בית ב': בבית זה המשורר עובר מהטבע הכללי אל עצמו. הדובר מציין כי כאשר הוא נתון במצב נפשי קשה, במצב חסר מוצא, כאשר נפשו מדוכאת, פצעיו זועקים מכאב ותקוותיו נבולות כפרחים בסתיו, הוא הולך אל הטבע למצוא תשובה ופיתרון לייאוש. הדובר הולך למקום שבו הוא יכול לראות את המאבקים של הטבע, את המאבק הבלתי פוסק בין הגלים לבין הצוקים (הגלים מתנפצים שוב ושוב על הסלעים).

בית ג': בבית זה מתאר הדובר את תגובתו והרגשתו אל מול הנוף הסוער המתגלה לעניו. באמצעות הנוף לומד הדובר כיצד להמשיך להיאבק ולא לוותר. הדובר מציין כי לנוכח המראה המאבק הנצחי, בין הגלים והסלעים. כאשר הגלים מכים בסלעים שוב ושוב ללא הפסקה וללא מעצור הוא חש בושה בחולשתו ובכניעתו לחיים. הוא רואה

לא רגעי שנת, טבע, וחלומות ימתקו, רק רגש בך, אראה וסערות הקרב: על מרום שיא הריך ובמכרות עמקו, בתהומות השימון ובצל חביון עב.

כי תאבל נפשי, ופצעיי יזעקו, תקוותי תבלנה כשושן בסתו, אנודה למקום שם משברים ינאקו, למקום צוקיו ירים צור אדיר ושב.

אז בשתי מגלים הרבים בסלעים, שהמה בהתמולל, שבים לרגעים, וטור מטור ירום, יגבר מגל:

מצורים נכלמתי, שהמה בגאונם אל מחץ משברים, אל נהמם והמונם יסגרו את לבם וראשיהם אל על...

אודיסה, 1896.

שהגלים אינם מתייאשים ממלחמתם בסלעים למרות להם נכשלים שוב ושוב ומתפזרים על הסלעים, והם מתחילים מחדש רגע לאחר שהם מתנפצים. הם נולדים כל פעם מחדש ומלחמתם נמשכת לעד (אנו יודעים כי כוחו של הטבע הוא בהתמדתו האיטית ולבסוף המים יצליחו לשבור את הסלעים).

בית ד': בית זה מבטא שלב נוסף של גילוי הכוחות מול הטבע, אך הפעם אנו מקבלים את הזוית של הסלעים. גם הסלע הדומם נאבק. מאבקו הוא בעמידה העיקשת על מקומו, בשמירה על גאוותו והרמת ראשו למרות הכאב. הסלעים עומדים איתנים מול הגלים המכים אותם ללא הפסקה ונותנים לדובר דוגמא כיצד להחזיק מעמד ולשרוד מול המכות שמנחיתים עליו החיים, כלומר מול קשיי החיים. נשים לב שתופעת הגלים המתנפצים על הסלעים מלמדת את הדובר איך להתמודד עם מצוקות החיים משני צדדים:

מהצד האקטיבי (הגלים)- הוא למד כיצד להתמודד עם כישלונות ומחסומים, כיצד להתאושש לאחר המפלה ולהמשיך במאבק (כמו הגלים שאוספים את עצמם מחדש ומכים שוב).

ומן הצד הפסיבי (הסלעים)- הוא לומד את כוח הספיגה, העמידות וההישרדות, למרות המכות הקשות שמנחיתים עליו בחיים.

השיר מבטא הערצה למאבק הכוחות הנצחי של הטבע, למאבק שאין בו כניעה וויתור אלא יש בו גיוס מתמיד של כוחות מחדשים, למרות הקשיים. יש בשיר מהלך מהכללי לפרטי, מתיאור תופעה עצומה בטבע, עובר הדובר אל עצמו ואל הרגשתו הפרטית בקשר לתופעה זו. גם את הרגשתו הוא מפרק לפרטים.

מבנה השיר - סונטה:

השיר כתוב בתבנית הסונטה. הסונטה הייתה צורת שירית מקובלת באירופה אך טשרניחובסקי הוא מי שהביא לראשונה את הסונטה לשירה העברית החדשה. לסונטה יש תבנית ברורה ומבנה קפדני: הסונטה מורכבת תמיד מארבעה בתים בעלי מספר שורות קבוע, כאשר שני הבתים הראשונים הם בני ארבע שורות ושני הבתים האחרונים הם בני שלוש שורות. מבחינת חריזה, בסונטה גם חריזה קבועה: כאשר שני הבתים הראשונים נחרזים בצורה מסוימת ושני הבתים האחרונים בצורה אחרת. נשים לב שגם השיר שלנו הוא בן ארבעה בתים ומספר השורות שצוין ויתרה מכך בשני הבתים הראשונים יש חריזה בין השורה הראשונה לשלישית ובין השנייה לרביעית, גם בשני הבתים האחרונים יש חריזה בין שתי השורות הראשונות ובין

השורה האחרונה של כל בית. אם כן מבנה מסודר ומוקפד זה מחזק את הקשר בין הבתים השונים ועוזרת להבין את תוכן השיר ומשמעותו: בשני הבתים הראשונים (מקבילים באורכם ובחריזתם) מציג הדובר את תפיסת הטבע שלו על רקע מצבו הנפשי הקשה ובשני הבתים האחרונים (מקבילים גם הם) מתאר הדובר כיצד המפגש עם הטבע מעצב דרך חיים נכונה יותר, דרך שאינה יודעת ייאוש. המשורר בחר בתבנית הסונטה מסיבה חשובה נוספת: תוכן השיר מבטא סערות בטבע וברגשות אך הסונטה היא תבנית מאוד מוגבלת ומאוד מסודרת ונשאלת השאלה מדוע בחר המשורר בתבנית אשר מנוגדת כ"כ לתוכן שאותו הוא רוצה להעביר? התשובה היא שהמשורר הנסער כופה על עצמו תבנית מגבילה כדי לרסן את רגשותיו המתפרצים, כדי שנוכל אנו הקוראים להבינם.

אמצעים אומנותיים נוספים:

א. ניגודים- בתיאורי הטבע הסוער משתמש הדובר בניגודים בין גובה ההרים ("מרום שיא הריך") לעומק המכרות ("מכרות עמקו"), בין הגדול והקבוע ("תהומות הישימון") לבין הקטן והחולף ("צל חביון עב"). באמצעות ניגודים אלה מצליח המשורר ליצור תמונה המקיפה את הטבע כולו ולהדגיש את הקיצוניות הרבה המצויה בו כמו גם בחיי האדם. קיים בשיר ניגוד נוסף בין לחימתם האקטיבית של הגלים לבין עמידתם הפסיבית של הסלעים. אך גם אלה וגם אלה מהווים מוסה להערצת הדובר בדרך שהם נאבקים אחד בשני.

ב. האנשה- בשיר קיימת האנשה של הטבע: על הגלים נאמר שהם נאנחים, על הסלעים אומר המשורר "יסגירו את ליבם וראשיהם אל על" כלומר המשורר נותן להם לב וראש ומדגיש את עמידתם הזקופה ועל הצוקים המשורר אומר "אדיר ושב" (שב מלשון שיבה כדי להדגיש את עמידתם לאורך הזמן). כלומר הצורים מוכי הגלים מדומים לאנשים הנפגעים בליבם אך שומרים על ראש מורם ואינם נכנעים. האנשת הטבע תורמת להגברת הקרבה בינו לבין הדובר לצורך ההזדהות של הדובר עימו והלמידה ממנו, האנשה עוזרת לחבר בניהם במטרה לחזק את הלקחים שהדובר מפיך מההתבוננות בטבע. ישנה האנשה נוספת בשיר כאשר הדובר מתאר את מצבו הקשה במילים "כי תאבל נפשי ופצעי יזעקו" כלומר הוא מאניש את נפשו הכואבת.